

analytica : procedens a toto ad partes suas.

{ resolutione : a *toto actuali* ad partes actuales (=ἀνάλυσις).
 { collectione : a *toto logico* ad inferiora sua (=συναγωγή).

synthetica : procedens a partibus ad totum.

{ compositione : a partibus actualibus ad *totum actuale* (=σύνθεσις).
 { divisione : ab inferioribus ad *totum logicum* (=διαίρεσις).

3) Quia totum actuale habet partes vel physicas vel metaphysicas, ubi fit resolutio in partes metaphysicas, vel compositio illarum, saepe videntur practice vix differre *resolutio* a *divisione*, et *compositio* a *collectione*; — atque inde apud auctores (recentiores praesertim) aliquando non parum confusionis oritur, quum eundem unum processum alter analyticum alter syntheticum appellet.

Prob. Opportuna methodus ad demonstrationem ea est, qua ex aliquo noto fieri potest processus ad ignotum; *a.* ad id utraque methodus conducit; *e.*

Prob. min. A noto ad ignotum procedit, qui aliquid prius explicite cognoscit, in quo alia implicite cognoscuntur, ad quae jam explicite agnoscenda procedit; *a.* talis processus utraque methodo habetur; *e.*

ad min. 1) Cognitio explicita totius continet implicitam cognitionem partium; *a.* a toto ad partes cognoscendas procedit methodus analytica; *e.*

2) Cognitio explicita partium continet implicitam cognitionem totius; *a.* a partibus ad totum procedit methodus synthetica; *e.*

Coroll. Non utraque methodus ubique utilis est; sed pro subjecta materia, nunc analytica (praesertim in quaerendo), nunc synthetica (praesertim in docendo) erit opportunior; — immo raro, ac vix unquam, una exclusive methodus ad scientiam totalem conducet, sed potius alternatim, v. c. synthetica quoad processum generalem, et analytica quoad demonstrationes aliquas particulares; — vel e converso...

Propositio 62.

Gravissima sunt vitia methodi positivistarum.

Stat. quaest. 1) *Positivistae* non admittunt a) Deum et religionem, — b) animam spiritualem et veram libertatem, — c) causas efficientes et finales, — d) substantiam... — Unde rejiciunt in philosophia : metaphysicam et theodicaeam; psychologiam autem reducunt ad physiologiam experimentalem; — fugiunt in artibus formas ideales, reales prosequuntur.

2) **Quoad methodum** : **A.** *Negant* medium cognitionis dari aliud praeter meram experientiam scientificam; — hanc autem dicunt quae versetur circa objecta ponderabilia vel mensurabilia, et proin calculo tractabilia; — rejiciunt igitur etiam experientiam vere psychologiam.

B. *Admittunt* a) classificationem omnium scientiarum esse : mathesin, astronomiam, physicam, chemiam, biologiam, sociologiam; — b) tres dari status in quibus mens humana in necessaria sua evolutione successive inve-

niatur : **A.** *theologicum* seu *fictivum* (fetichismum, polytheismum, monotheismum), — **B.** *metaphysicum* (jam non agentia fictitia, sed vires admittuntur occultae), — **C.** *positivum* seu *scientificum*.

C. *Conveniunt inter se* satis communiter circa praecedentia; — in aliis inter se differunt, neque addunt nisi vel *falsa*, vel *satis communia* (i. e. quae omnis homo noverat), et haec incohaerenter et incomplete dicta.

3) *Causae* cur ortum sit tale systema, fuerunt : a) methodus nimis a priori aliquorum spiritualistarum, unde reactionis excessus; — b) multi magnique progressus hisce ultimis temporibus facti in scientiis empiricis; — c) scepticismus in rebus metaphysicis ortus ex doctrina Kantiana; — d) superbia mentis et corruptio morum.

4) Auctores positivismi *stricti*, sunt praecipue : A. Comte, Littré...; alii paulo *mitigati* admittunt insuper associationem idearum, vel evolutionem, vel utramque simul : Stuart-Mill, Herbert-Spencer, Taine...

Prob. 1° Fundamenta positivismi non evidentia sunt, sed probanda forent, imo falsa sunt, — *a.* gratis affirmantur, ac probationis ne conatus quidem adhibetur; *e.*

Ad maj. Fundamenta ea sunt : 1) bonam et veram esse philosophiae et scientiae definitionem positivistarum.

2) Nihil posse cognosci nisi per sensus corporeos.

3) Nulla esse facta interna animi quorum praesens realitas non sub sensus cadat. atque adeo omnia facta esse homogenea.

4) Nihil in mundo existere praeter materiam ejusque vires et proprietates.

5) Omnem nostram cognitionem non habere nisi valorem phaenomenalem; ideas autem non esse nisi mera figmenta varia.

6) Materiam esse idoneam ad actus cognitionis et voluntatis et sensus in se ipsa efficiendos.

7) Omnia quae existunt, sine initio et sine fine esse; nullum esse necessarium rerum conditorem; esse in rebus motus varios sine ullo motore primo et immobili.

8) Nihil absolutum, nihil infinitum existere, aut existere posse.

9) Homines fuisse primum ac necessario in statu theologico, ac dein in statu metaphysico, nimirum in statu erroris naturalis, universalis, necessarii.

10) Statum positivum esse necessario ultimum, cui nullus debeat alius succedere.

11) Fisiones et errores qui in praecedente duplici statu dominabantur necessario, jam in tertio statu nullum locum habere.

12) Nullam haberi hucusque cognitionem metaphysicam certam; ergo metaphysicae objectum esse nobis impervium; ac proinde doctrinas de Deo, de angelis, de anima spirituali, etc... fuisse fisiones chimaericas.

13) Totum genus humanum errasse in rebus omnium gravissimis, sine ulla sui erroris conscientia.

14) Nihil supernaturale esse posse; et quidquid sub sensus corporeos non cadit, esse omnino nihil.

15) Hominem non destinari, ideoque nec facultates habere, nisi ad ea quae sensus attingit; nam ejus finem unicum esse ut viribus naturae ad comode et voluptuose vivendum utatur.

Prob. 2° Sibi contradicit methodus positivistarum, nam :

Contendit nihil esse admittendum praeter experientiam sensuum, sed simul inquit : a) quid sit causa et effectus, vis et materia, medium et finis; et conatur circa illa statuere leges immutabiles; — b) veram certitudinem de rebus sensibilibus, imo et (aliqui) de legibus universalibus; — et hanc admittit dari posse; — a. ista omnia involvunt multa admittenda quae supra experientiam sensuum sint elevata (v. c. principia prima, ideas, ratiocinium, matheses etiam sublimiores, causas, absolutum et universale, etc.)

Prob. 3° Positivismus corrumpit et evertit scientiae naturam, objectum, et scopum; e.

Ad antec. per part. 1) Natura scientiae requirit universalitatem et necessitatem nostrarum cognitionum; a. hae destruuntur si nonnisi experimentales sensuum valent cognitiones; e.

2) *Objectum scientiae* sunt causae et leges universales; a. hae non possunt attingi nec quaeri, si nihil nisi objecta singularia ponderabilia et mensurabilia cognosci, et ut talia calculo subjici possunt; e.

3) *Scopus scientiae immediatus* est rerum ordinem cognoscere per causas et leges generales altiores; — a. positivistae scopum sibi proponunt solum : dare facultatem praevidendi facta futura, determinandi facta determinabilia, vitandi alia, aliis utendi, ad augendas delicias et minuendos dolores; e.

Schol. 1^m Ubi theoretice et generali modo loquuntur positivistae de Deo, de anima..., dicunt se non negare sed ab illis abstrahere, utpote non cognoscibilibus; — sed in corpore operum suorum illa *directe negant*, suntque aperte athei et materialistae.

Schol. 2^m Ubi metaphysicam dicunt, ita definiunt ut nec omnem nec solam intelligant, scilicet : « fidem rerum quae sensu attingi nequeant. »

Schol. 3^m Definitionem scientiae arbitrarie restringunt, et vitioso circulo utuntur dicentes : nihil posse certum esse nisi quod scientificum; ac nihil esse scientificum nisi quod certum (scilicet per sensus).

Schol. 4^m Absolutum et relativum confundunt cum reali et phaenomenali, ac cum non-cognoscibili et cognoscibili, et porro cum falso et vero!

ARTICULUS 3.

De testimonio humano : tertio medio.

Propositio 63.

Auctoritas humani testimonii, sive dogmatici sive historici, omnibus utilis, imo necessaria est.

Notiones. 1) *Testis* est qui suam cognitionem aliis manifestat; — quae manifestatio dicitur *testimonium*.

2) *Testimonium ratione objecti* dividitur in *dogmaticum*, si versatur circa doctrinam, — et *historicum* si circa factum.

Ratione testis dividitur in *divinum* et *humanum*.

3) *Testis historicus* est vel *immediatus* seu *oculatus*, qui factum refert quod ipse expertus est (visu, vel auditu, vel quocumque modo); — vel *mediatus* seu *auritus*, qui factum refert quod ipse jam ab alio teste accepit.

4) *Auctoritas* est idoneitas testis ad fidem sibi conciliandam; — ejus elementa sunt : testis scientia et veracitas ab audiente cognitae.

5) *Fides* est actus illorum qui testimonium accipiunt et credunt; est igitur mentis adhaesio veritatibus ex testimonio acceptis, ob auctoritatem testis; — unde differt et a scientia et ab experientia.

Prob. 1^a pars (dogmatici) 1° Pueri nascimur omnium ignari, et sine ulla rerum experientia; a. illa aetate pares non sumus ut per nos ipsos cognitiones quibus tunc jam indigemus, acquiramus; e.

2° Crescente aetate non omnes a nobis ipsis veritates addiscere possumus, quae vel necessariae vel utiles nobis sunt (ob vitae brevitatem; saepe ob negligentiam, vel mediorem defectum; ob alias vitae occupationes); a. non aliud medium nobis superest quam auctoritas; e.

3° Etiam in his quae a nobis ipsis apprehendimus, saepe fit ut certi non simus de experientiis factis, vel de ratiocinii rectitudine; a. ut dubium istud exuamus, eximium est medium : aliorum consultatio; e.

Prob. 2^a pars (historici) : 1° Facta praeteritorum temporum, vel locorum distantium, vel quibus adesse non potuimus, nonnisi auctoritate historica cognoscere possumus; e.

2° Ut scientiis physicis studeamus (chemiae, physicae, historiae naturali, physiologiae, geographiae, astronomiae...), ad inductionem faciendam multis indigemus cognitionibus factorum, quae fere impossibile est omnia ipsos experiri; e.

3° Etiam in multis quae ad experimentalem cognitionem pertinent, ultima certitudo non habetur nisi testimonio historico, v. c. hos esse parentes meos, — hoc oppidum esse Lovanium...

Objic. 1° Constat plurimos esse deceptos ex auctoritate; e. inutilis. — R. a) *retorq.* constat plurimos assecutos esse veritatem ex... — R. b) *d.* etiam quum omnes adhibuerint condiciones requisitas, *n*; secus, *tr.*

Objic. 2° Nulla utilitas auctoritatis; nam ea nullam patitur demonstrationem. — R. n. ant. — d. rat. add. nullam a priori... tr; a posteriori, n.

Propositio 64.

Testimonium dogmaticum sapientum vel arte peritorum probabilitatem parit, ita ut pro rudibus norma sit cui acquiescere possint, pro excultis vero fere semper rationi cedere debeat.

Stat. quaest. 1) Agitur de humanis et naturalibus cognitionibus, non de supernaturali doctrina.

Testimonium dogmaticum sapientum est hic simplex doctrinae assertio.

2) Non dicimus: rudibus esse semper acquiescendum, nam et ipsi rationem habent per quam scire discant, non credant solum; — sed dicimus: in quantum agitur de re ignota, vel quae hic et nunc captum superet, in tantum eos posse prudenter acquiescere; aliis verbis: dicimus testimonium dogmaticum non dare certitudinem, sed probabilitatem tantum.

Prob. 1^a pars (pro rudibus) 1° Rudes nec ingenio pollent, nec iis mediis instruuntur, quibus scientifice rem cognoscere possint; sapientes vero supponuntur veritatem satis diligenter in examen vocasse; nec ratio est cur, quum graviter agunt, praesumantur simplices decipere velle; e.

Prob. 2° Melius esset cum sapiente aliquando errare, quam auctoritati diffidendo, multis fraudari cognitionibus veris; e. etiamsi quando fallantur, haec ratio esse non potest semper dubitandi; e.

Prob. 2^a pars (pro excultis). 1° Homines exculti idonei sunt ad rem scientifice cognoscendam, ut sibi rationem reddant suae cognitionis; a. hoc fit per rationem, non per fidem; e.

Prob. 2° Etsi auctoritas prima sit tempore, ratio prior dignitate est, dataque nobis ut non modo res ipsa, sed et ejus motiva et rationes cognoscantur, quod nobilius est; e.

Prob. 3° Quamvis homo excultus veracitatem et scientiam testis cognoscat in genere, non tamen semper de ea constat in re particulari; a. ipse potest argumenta testis in examen vocare, et per se majorem acquirere certitudinem; e.

Ad maj. Constat experientia, etiam sapientes quandoque decipi.

Coroll. 1^m Inde patet quo sensu intelligenda sint tria axiomata nota: «Peritis in arte credendum est.» — «Tanti valet auctoritas quanti ratio allata.» — «Non est jurandum in verba magistri.»

Coroll. 2^m Quo crescit numerus testium peritorum, eo major fit probabilitas; certitudinem tamen scientificam non attinget.

Coroll. 3^m Cavendum ne haec propositio applicetur ad veritates religionis supernaturales, nam consensus SS. Patrum et Doctorum in rebus fidei et morum, non testimonium dogmaticum humanum est, sed testimonium historicum de fide et doctrina S^{ae} Ecclesiae.

Propositio 65.

Testimonium humanum historicum circa factum coevum nonnunquam certitudinem parit.

Notiones. 1) *Supponimus* dari leges morales in homine, i. e. dispositiones aliquas in natura fundatas, ad agendum modo determinato, constanter et uniformiter, ita tamen ut salva maneat naturae humanae libertas; quarum servare constantiam pertineat ad Dei sapientiam, ut naturae conditoris et legislatoris.

2) Ex his legibus, quae ad rem nostram faciunt, sunt: a) *amor veritatis* cognoscendae (nemo amat falli); — b) *horror mendacii* (nemo amat fallere, nisi bonum inde speret sibi proventurum, majus vel saltem aequale malo mendacii); — c) *defensio propria* (nemo permittit, si impedire potest, mendacium sibi suisque nocivum, in vulgus spargi).

3) *Nonnunquam*: si debitae conditiones adsint; et sufficienter considerentur

possibilitas facti: metaphysica, physica, moralis.

credibilitas facti:

ex testibus: a) scientia, prudentia, veracitas, impartialitas, non nimia credulitas, honestas, religiositas;
b) magnus numerus, diversitas indolis.

ex adjunctis: publicitas facti, convenientia testimoniorum inter se, publicitas narrationum; — interdum ipsa raritas facti.

ex narratione facta modo simplici, praejudicio nullo, cum minutis circumstantiis, addendo quomodo notum factum, appellando ad vades.

Stat. quaest. Non dicimus semper certitudinem affuturam, sed nonnunquam: sub datis conditionibus; nec tamen requirimus ut omnes semper simul adsint, sed volumus ut ad illas attendatur, ut de singulis testimoniis in concreto constet quibus conditionibus sint, quibus non sint vestita, et quantum pro hoc casu importet defectus. Hinc sequetur posse haberi certitudinem etiam ex paucorum testimonio quandoque: a) si testes probi, prudentes, — b) si testantur constanter, cum periculo, cum argumentis, — c) si nemine negante, imo et adversariis factum admittentibus...

Prob. Testimonium certitudinem pariet si certo constet 1) de testium scientia, 2) de testium veracitate; — a. de his passim satis facile constare potest iis qui ratione utuntur; e.

Prob. min. 1 part. (de scientia). Requiritur et sufficit ut certo constet: a) de sensuum apta dispositione, — b) de eorum applicatione attenta et diligenti; — a. de utraque constare potest; e.

ad min. a) (apta dispositio). Si testes sunt multi; — si factum tale ut etiam aliqua indispositio sensuum non officiat (unde locutio: «est notum lippis!»)

b) (*debita applicatio*). Si factum perspicuum et facile perceptibile (nam secus neganda esset hominum naturalis cupido sciendi).

Prob. min. 2 part. (de veracitate). Requiritur et sufficit ut certo constet testes nolle decipere; *a.* de hoc constare potest; *e.*

ad min. a) Si prohi sunt, si nulla ratio mentiendi; — quandoque si utile foret mendacium contrarium; — si testes multi.

b) Interdum etiam constat testes, etiamsi vellent, non posse decipere: si factum publicum, illustre; — si aliis utile, aliis nocivum.

Objic. 1° Unus testis non facit certitudinem; *a.* non mutatur in collectione; *e.* — *R. tr. maj.* (vel *d.* semper, *n*; generatim, *c*) — *d. min.* non mutatur intrinsece, *c*; extrinsece, *n.* (mutantur adjuncta, fiuntque talia ut confirmant).

Objic. 2° Singuli possunt errare et mentiri; *e.* omnes simul. — *R. d. ant. a*): errare si debita conditiones, *n*; secus, *c.* — *d. ant. b*): mentiri possibilitate metaphysica et physica, *c*; morali, *sd.* sub certis conditionibus, *c*; sub certis aliis de quibus in thesi, *n.*

Objic. 3° Testimonium nequit demonstrationis locum tenere; *e.* sapiente indignum. — *R. d. ant.* demonstrationis a priori, *c*; a posteriori, ad cognoscendam existentiam facti, *n.*

Objic. 4° Infirmior probatio validiori oppositae cedere debet; *a.* de miraculo, v. g. testimonium affirmat certitudine morali, natura negat certitudine physica, quae est validior; *e.* — *ad min.* Naturae leges experientia constant. — *R. tr. maj.* — *ad min. part. a*) (affirmat...) *c.* — *part. b*) (negat...) *n*; — *part. c*) (est validior) *n.* — *ad prob. min. d.* experientia constat de legibus, i. e. de communiter contingentibus, *c*; de impossibilitate intrinseca oppositi *particularis* alicujus facti, *n.*

Objic. 5° Homines errare aut mentiri non est miraculum; *e.* hoc potius credendum quam miraculum quod narrant. — *R. d. ant.* si debita conditiones desint, *c*; si adsint, *sd.* non est miraculum in ordine physico, *c*; in ordine morali, *n.* — *n. supp. cons.* (ex duobus semper illud esse credendum quod minus mirum, vel minus miraculosum; si v. c. sint rationes *pro*, et nullae *contra*).

Propositio 66.

Testimonium humanum historicum traditum circa factum praeteritum nonnunquam certitudinem parit.

Notiones. 1) De facto praeterito potest ad posteros testimonium pervenire vel traditione orali, vel libris scriptis. — Hic de traditione seu successiva narratione.

2) Supponitur factum tale ut coaevis cum certitudine potuerit constare; ergo omnia jam secundum thesim praecedentem adsint; — addimus nunc, etiam apud posteros posse haberi de eo facto certitudinem ex traditione.

3) *Nonnunquam*: si debita adsint conditiones, scilicet sit traditio a) *con-*

stans, seu perpetua, per testium continuatam seriem a facto ad nos usque non interruptam;

b) *ampla*: extensa ad plures et varias series testium; i. e. ut plures testes in singulis lineis, et plures lineae seu a pluribus testibus coaevis oriundae;

c) *uniformis*, narratione omnium testium saltem in substantialibus concordante, nec differente nisi forsitan in accidentalibus adjunctis.

4) Major insuper traditionis auctoritas erit:

a) si integra natio ejusque sapientes, facti memoriam sancte custodiant;

b) si apud plures nationes locis distantes eadem memoria servetur, saltem quoad substantiam;

c) si solemnibus ludis publicis, festis diebus, facti memoria ab antiquo recolatur;

d) si traditio cum monumentis antiquis concordet, qualia sunt: aedificia, sepulchra, numismata, statuae, picturae, supellex et utensilia, vestes et arma;

e) si populares usus, nomina urbium, fluminum, etc. locutiones figuratae, quasi vestigium facti conservent;

f) si concordent aliqua monumenta scripta: diplomata, sigilla, inscriptiones lapidaeae, etc.

Stat. quaest. Iterum non ea omnia simul adesse volumus, sed ad ea attendatur et judicetur *in concreto*. — Nec dicimus *post multas* generationes et saecula facilem fore certitudinem, quum vix constare possint conditiones; sed theoretice possibilitatem affirmamus; de existentia vero prudenter ponderanda testimonia secundum regulas hic traditas.

Prob. Testimonium traditionis certum erit, si certo constet omnes testes intermedios nec decipi potuisse, nec decipere voluisse (vel potuisse); *a.* haec certo constare possunt; *e.*

Ad min. 1 part. (decipi). Si omnes conditiones debitaee adsint, jam nec prima generatio immediata potuit decipi de facto publico et illustri; nec secunda quae successit non abrupte, sed sensim et pedetentim, et potuit vestigia coeva videre; nec alia ulla sequens, pedetentim succedens.

Ad min. 2 part. (decipere). Ut possit supponi infidelitas, deberent supponi impossibilia, scilicet: a) totam aliquam generationem conspirasse in deceptionem; immo plures simul generationes conspirasse; — b) omnes sequentes ita fuisse hebetes ut nihil agnoverint; — c) alia plura circa monumenta, similiter impossibilia.

Objic. 1° Testes mediati sunt minus fide digni quam immediati; et eo minus quo sunt remotiores. — *R. d.* si omnia debita adsint, *n*; secus, *c.*

Objic. 2° Facta dum ore per generationes traduntur, deformantur et mutantur. — *R. d.* facta levis momenti, *tr*; publica et illustria, *sd.* quoad facti substantiam et adjuncta essentialia, *n*; quoad cetera, *tr.*

Objic. 3° Plura facta quae ut certa habebantur, deinde reputantur fabulae. — *R. d.* quae vi testimonii legitimi, *n*; secus, *c.*